

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Михаил Иванов Груев — СУ „Св. Климент Охридски”/
Държавна агенция „Архиви”, хабилитиран в Професионално направление
2.2. — История и археология (История на България) за дисертационния
труд за присъждане на образователната и научна степен
„доктор“ по Област на висшето образование: 3 — Социални, стопански и
правни науки; Професионално направление: 3.1. — Социология,
антропология и науки за културата; Докторска програма: Социология

Автор: Росица Кирилова Любенова

Тема: Управляемост на социалистическото всекидневие: „Държавна
сигурност” между свидетелските ретроспекции и официалния дискурс

Научен ръководител: доц. д-р Светлана Събева

Със заповед № РД 21-241 от 7.02.2023 г. на ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски” съм определен за член на научно жури за защита на дисертационния труд на Росица Кирилова Пенкова — редовен докторант в катедра „Социология и науки за човека” на тема: „Управляемост на социалистическото всекидневие: „Държавна сигурност” между свидетелските ретроспекции и официалния дискурс”. На своето конситутивно заседание, проведено на 14.02.2023 г., научното жури ме натовари с подготовката на становище за качествата на дисертационния труд. При прегледа на цялостната документация, както и при протичането на процедурата по вътрешното обсъждане и насочването за защита, не съм констатирал нарушения на Закона за развитие на академичния състав и Правилника на ПУ за неговото приложение. Докторантката е възпитаник на катедрата по социология на Пловдивския университет и академичното ѝ развитие до този момент е тясно свързано с нея. Тя е автор на седем научни публикации по темата на дисертационния труд, три от които са в реферирани издания, а една е на английски език.

Дисертационният труд на докторант Росица Любенова е посветен на съвкупност от проблеми, които изглеждат познати и интерпретирани в публичния дискурс и едновременно с това почти не са били обект на научен интерес. Действително,

темата „Държавна сигурност“ продължава да привлича най-вече медиен интерес, но нейното съотнасяне към големия проблем за управляемостта на социалистическото всекидневие и разполагането ѝ в полето на историческата социология на социализма до този момент не е било обект на самостоятелен научен труд. В структурно отношение дисертацията се състои от увод, две относително равноделни глави, заключение, три приложения и библиография — всичко 245 страници.

В увода авторката формулира целите и задачите на своето изследване, теоретичния инструментариум, чрез който подхожда към проблема, посочва и основната изворова база, върху която стъпва. Именно тук е направен и опит за очертаване на хронологическите рамки на нейното изследване, като коректно е отбелязано, че те следват направената от М. Методиев и М. Дерменджиева триделна периодизация на самото развитие на институцията „Държавна сигурност“, обхващаща най-напред първото десетилетие от съществуването на комунистическия режим в България, след това периода на т. нар. десталинизация до 1967 г. и третият простиращ се в последните две десетилетия от неговото съществуване. Още тук обаче възниква въпросът дали социалистическото всекидневие няма друга логика на съществуване и друга периодизация, различна от институционалната история на ДС? Следващият въпрос, който възниква, е свързан със самата дефиниция на термина „всекидневие“ и със съмнението доколко екстремните форми на терор през първото десетилетие от съществуването на режима са съвместими с дефиците, които социологическата теория дава за това понятие? Едновременно с това Любенова е посочила, че обект на нейния анализ ще бъдат само първите два периода — а именно до 1967 г. Следва обаче да се посочи, че същността на този тип „пластична хабитуализирана конфигурация“ (по К. Коев) след посочената година по никакъв начин не се отличава от тези преди и в този смисъл изключването от изследването на последния период изглежда нелогично. Нещо повече като емпиричен материал докторантката е привлякла и наративни интервюта на деца на репресирани или хора с травматичен опит от второ поколение. Следва обаче да се посочи, че техният жизнен опит би могло да бъде изследван пълноценно и се простира преди всичко във времето след 1967 г.

Нестандартно решение на авторката е да добави към този общ увод и допълнителен увод на всяка една от двете глави. И доколкото първата от тях е

почти изцяло теоретична, увода към нея въвежда в най-общи теоретични понятия, с които тя ще работи през цялото време. Може би най-ключов сред тях е термина „управляемост“, разбран в смислите, влагани му от Мишел Фуко. Макар съотнасянето на разбиранията на Фуко за биополитика към практиките на ДС в комунистическа България само по себе си да е твърде проблематично, трябва да се признае, че докторантката до голяма степен успява да убеди читателя в тяхната релевантност.

Втората глава от работата има по-скоро емпиричен характер и е посветена на социоаналитичните аспекти на социалистическото всекидневие. Огледално на първата, тя също е изградена със свой увод, в който се уговарят видовете използвани емпирични източници. Част от него обаче дословно повтаря вече изброените на с. 14 и 15 извори в общия увод. Правейки опит за типологизация на използваните от нея документи във втория параграф, на с. 91 Любенова изброява различни типове документи на ДС, разделени в седем групи. При прегледа им обаче става ясно, че това групиране е абсолютно механично и обединяващо в някои от случаите напълно разнородови документи. Въобще от целия параграф става ясно, че представата ѝ за документната система на ДС е доста смътна. Може би на това се дължи и цитирането на изданието на досието на М. Арнаудов под заглавие: „Човек на дълга и честта“, направено от Е. Димитров, в категорията: „Книги — автобиографии, отворени писма, статии и публични изказвания на хора, „разкрити“ ...като принадлежащи към структурите на ДС. Именно липсата на разграничение, включително и в документооборота на ДС, между действията на обектите и субектите на ДС, е една от основните слабости в тази част от изложението. С останалата част от теоретичния инструментариум и направените изводи и общения обаче съм съгласен и те следва да бъдат оценени по достойнство.

Към направените по-общи бележки следва да бъдат добавени и някои конкретни фактологични неточности, които би следвало да се отстранят при евентуално издаване на труда. На с. 28 — 29 се цитира изказване на земеделеца Г. Трайков от май 1945 г., определен на „лидер на партията“. Очевидно се има предвид създаващия се казионен БЗНС, но следва да се има предвид, че по това време все още официален лидер на партията е Никола Петков, а след разцеплението казионното крило се ръководи от А. Оббов. Трайков поема ръководството на казионния БЗНС чак през м. май 1947 г. Същата неточност по отношение на

споменатия човек е направена и на с. 56. В бел. 29 на с. 33 Д. Терпешев е записан като „член на Българската работническа социалдемократическа партия”. Очевидно се има предвид неговата понапреднала възраст по това време, в сравнение с останалите му съпартийци – комунисти, за което свидетелства и „тесняческото” му минало, но записан по този начин, човек би останал с впечатлението че става дума за социалдемократ.

На с. 81 се твърди, че „в началото на 50-те години е въведена купонна система...”. Всъщност, купонната система е въведена още през 1943 г. и не е отменяна до 1951 г. От текста по-надолу става ясно, че авторката има предвид т. нар. нарядна система или известна още като системата на задължителните държавни доставки в селското стопанство, но тя също е въведена от 1947 г. Следващият цитат, отнасящ се за с. Лобош, Радомирско, не става ясно от къде е взет. Твърдението на с. 83, че България влиза във Втората световна война през март 1941 г., също би трябвало да се прецизира, тъй като тогава тя влиза в Тристранния пакт, а във войната влиза по-късно. На с. 147 името на селото следва да бъде Реселец, Луковитско, а не Реплец. Разбира се, давам си сметка, че авторката не е професионален историк и посочените неточности като цяло не засягат структурата и концепцията на целия дисертационен текст.

Заклучението повтаря основните тези и изводи, направени в хода на изложението. Автореферата вярно отразява структурата и съдържанието на дисертационния текст. Трудът има изцяло оригинален характер и никъде в него не съм констатирал плагиатство.

Казаното по-горе ми дава основание да заключа, че текстът има качествата да бъде защитен като дисертационен труд. Действително, той страда от редица слабости, които би следвало да бъдат отстранени при евентуалното му издаване. Някъде връзките между отделните параграфи и абзаци липсват или са твърде проблематични. Въпреки това, обаче, убеден съм, че дисертантката заслужава усилията ѝ да бъдат подкрепени. Затова гласувам „за“ при присъждането на Росица Кирилова Любенова на образователната и научна степен „доктор“.

Член на научното жури:

/доц. д-р Михаил Груев/